

Velkoplošný výzkum v Obědovicích u Hradce Králové

Archeologický výzkum písničku Obědovice I pro Zemědělskou společnost Kratonohy, a. s. začal v roce 1995. Již v roce 1999 mohl vedoucí výzkumu, archeolog Muzea východních Čech v Hradci Králové J. Kalferst v odborném tisku uvést, že se jedná o největší plošný odkryv ve východočeském regionu.

■ **Jiří KALFERST**
Muzeum východních Čech
Richard THÉR
Radomír TICHÝ
Univerzita Hradec Králové

Výzkum probíhá do současnosti, pouze v něm od roku 2004 pokračovalo Archeologické centrum PdF Univerzity Hradec Králové. Dosud bylo prozkoumáno více než 10 hektarů plochy.

Pokud je tento ryze záchranný výzkum, hrazený z prostředků investora, neobvyklý svým plošným rozsahem, naskytá se otázka, co přinesl pro poznání. Lokalita Obědovice proto slouží i jako ukázka změny

strategie současné archeologie, která zachraňuje naše kulturní dědictví.

Z hlediska poznání je důležitá poloha archeologické lokality u Obědovic. Jedná se totiž o šterkopiskovou terasu v podobě návrší ohraničeném na severu levým břehem říčky Bystřice a na jihu Třesickým potokem. Zatímco na západě se oba toky spojují a uzavírají návrší, východním směrem temeno nízkého návrší pokračuje až k obci Kratonohy. Přidáme-li nadmořskou výšku od 227 do 232 m, vzniká charakteristika místa příhodného pro pravěké osídlení.

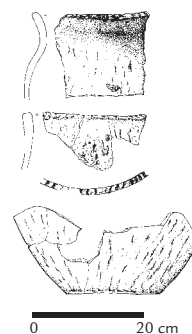
Žádná archeologická lokalita ale nemůže mít tolik šťastných okolností najednou. Výhody velkého rozsahu skryté plochy, a tudíž i možnosti poznat velký kus kdysi osídleného místa, komplikuje stupeň eroze (splachu) a bývalé zemědělské činnosti na tomto místě. Navíc možná již v pravěku povrch terénu kryla jen nízká vrstva degradované naplavené sprašové hlíny, která na svazích přechází do nivních půd. A výsledek? Archeologovi nezbyvá než pečlivě sledovat slabé výškové rozmezí

■ **Obr. 1**
Výběr nálezů ze starších sezón (1996-2000).

mezi ornici a podlozím, ve kterém jsou pozůstatky osídlení vhloubeny. Zkrátka, odhrne-li buldozer při skrývce silnější vrstvu, může tím zmizet vše, co se ještě z pravěku do současnosti dochovalo.

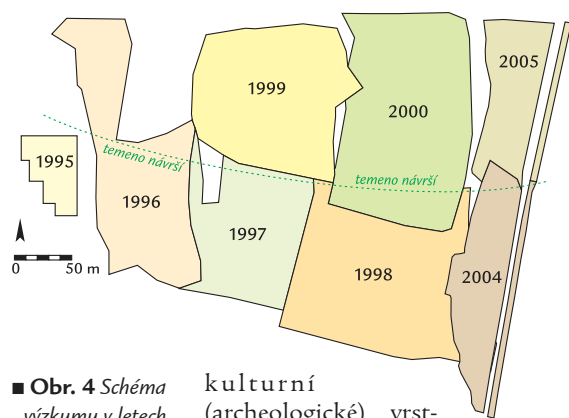
Výzkum Archeologického oddělení Muzea východních Čech v Hradci Králové (J. Kalferst) a Národního památkového ústavu Pardubice (J. Benešová) probíhal v letech 1995 - 2000. V letech 2004 - 2005 záchranný výzkum provedlo Archeologické centrum PdF Univerzity Hradec Králové (R. Tichý, R. Thér). Každá výzkumná sezóna probíhala nejméně na ploše jednoho hektaru, většinou však více. Výsledky se liší podle charakteru osídlení (sídliště, pohřebiště) a moci dochované

■ **Obr. 2** Mnohá obilní síla z plochy roku 2004 obsahovala destrukce velkých zásobních nádob - zde střepy z obj. 70/04.

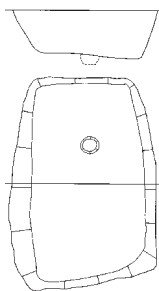
■ **Obr. 3** Pohled na jižní svah návrší na ploše zkoumané v roce 2004. Kulebové jamky zkoumají dvojice brigádníků, ale u kumulací hlubokých objektů (obilních sil) se kumulují i pracovní síly archeologického výzkumu.

■ Obr. 4 Schéma výzkumu v letech 1995-2005.

■ Obr. 5 Pazourková pilka, nález roku 2004 (obj. 142/04).

■ Obr. 6 Komorový hrob obdélníkového půdorysu (obj. 18/04).

kulturní (archeologické) vrstvy. Tak bylo v některých výkopových sezónách možno sledovat i mělké kůlové jamky nebo hroby, jindy jen hlubší archeologické objekty (hliníky, obilní sila). Díky tomu můžeme nahlédnout do historie obědovického návrší.

Osídlení v mladší době kamenné...

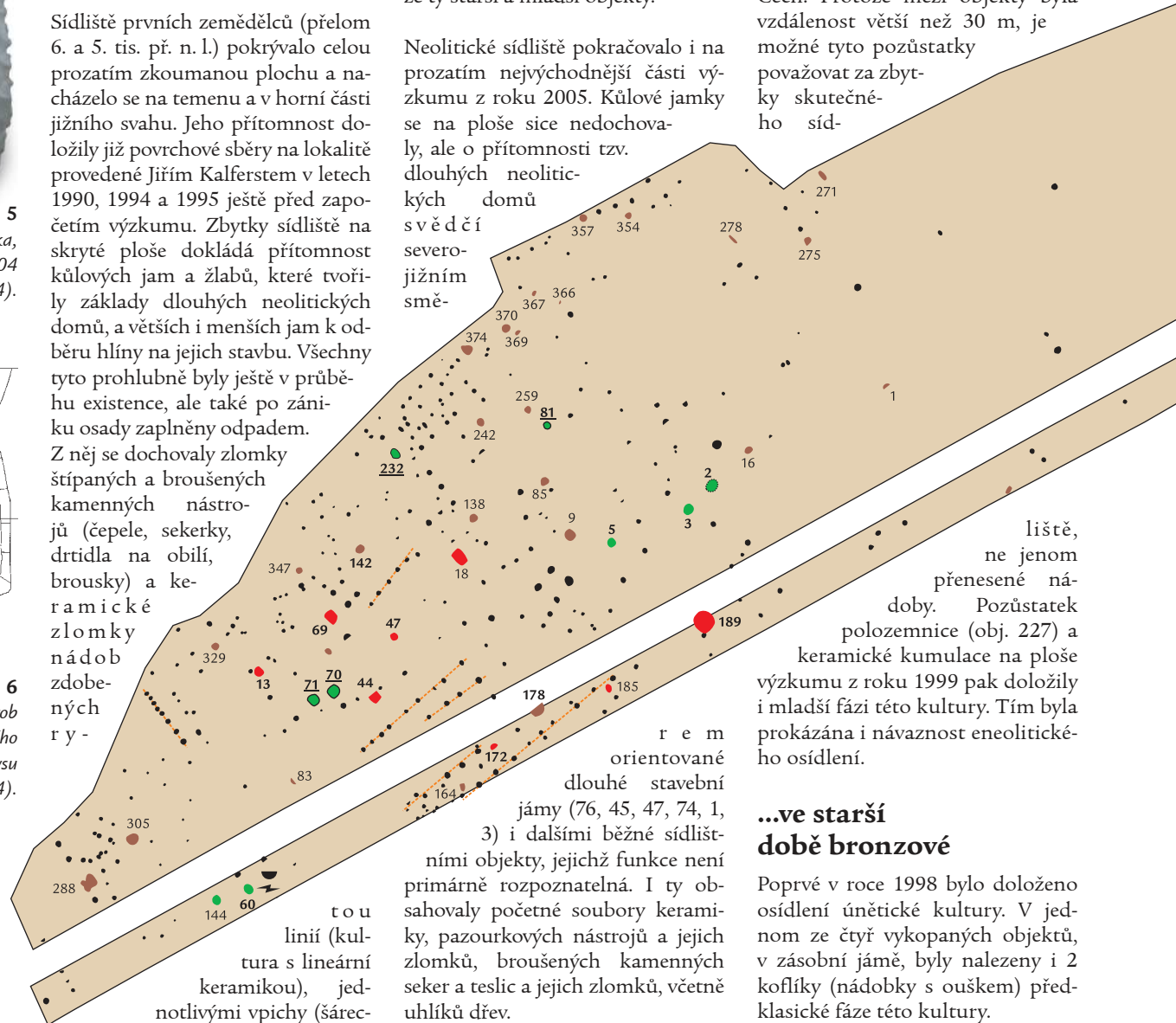
Sídliště prvních zemědělců (přelom 6. a 5. tis. př. n. l.) pokrývalo celou prozatím zkoumanou plochu a nacházelo se na temenu a v horní části jižního svahu. Jeho přítomnost doložily již povrchové sběry na lokalitě provedené Jiřím Kalferstem v letech 1990, 1994 a 1995 ještě před započtím výzkumu. Zbytky sídliště na skryté ploše dokládá přítomnost kůlových jam a žlabů, které tvořily základy dlouhých neolitických domů, a větších i menších jam k odběru hlíny na jejich stavbu. Všechny tyto prohlubně byly ještě v průběhu existence, ale také po zániku osady zaplněny odpadem.

Z něj se dochovaly zlomky štipaných a broušených kamenných nástrojů (čepele, sekerky, drtidla na obilí, brousky) a keramické zlomky nádob zdobených ryt-

ký stupeň této kultury) a vícenásobnými řadami vpichů (kultura s vypíchanou keramikou). Většina plochy byla osídlena v mladší fázi kultury s lineární keramikou, kdy byla keramika zdobena důlky („noty“) na ryté linii nebo i mimo ni.

V roce 1999 se podařilo odhalit největší kumulaci neolitických objektů. Bylo jich více než 200 na ploše 1,7 hektaru (obr. 15). Mezi objekty zůstaly i zbytky kulturní vrstvy tvořené rovněž sídlištním odpadem. Místo bylo osídleno v mladší době kamenné několikrát. Dokládá to keramika středního a mladšího stupně kultury s lineární keramikou a také šárecký stupeň. Toto vícenásobné osídlení zřejmě zahustilo objekty, které archeolog nachází, bez ohledu na časovou vzdálenost mezi nimi, zahlučené na stejné úrovni povrchu. Teprve rozbor nálezů ukáže ty starší a mladší objekty.

Neolitické sídliště pokračovalo i na prozatím nejvýchodnější části výzkumu z roku 2005. Kůlové jamky se na ploše sice nedochovaly, ale o přítomnosti tzv. dlouhých neolitických domů svědčí severojižním smě-

...v pozdní době kamenné

Osídlení eneolitu je na všech archeologických lokalitách doloženo mnohem méně. Objekty jsou ojediněle svým výskytem. Můžeme předpokládat jiný typ konstrukcí domů na sídlištích, který nedochoval archeologické stopy. Proto lze za unikátní v Obědovicích považovat nálezy objektů a keramiky z mladší fáze pozdní doby kamenné. V roce 1998 byla jako příměs v objektu 138/98 objevena část knoflíkového ucha mísy s přepážkou typické pro kulturu s klasickou kanelovanou keramikou. Již před tím roku 1996 byla zjištěna ve dvou objektech (23/96 a 60/96) keramika staršího stupně bošácké keramiky. Její centrum rozšíření je až na západním Slovensku a obědovický nález patří k těm několika málo z celých Čech. Protože mezi objekty byla vzdálenost větší než 30 m, je možné tyto pozůstatky považovat za zbytky skutečného síd-

lišť, ne jenom přenesené nádob. Pozůstatek polozemnice (obj. 227) a keramické kumulace na ploše výzkumu z roku 1999 pak doložily i mladší fázi této kultury. Tím byla prokázána i návaznost eneolitického osídlení.

...ve starší době bronzové

Poprvé v roce 1998 bylo doloženo osídlení únětické kultury. V jednom ze čtyř vykopaných objektů, v zásobní jámě, byly nalezeny i 2 koflíky (nádoby s ouškem) předklasické fáze této kultury.

...v mladší době bronzové

Sídliště lužické kultury zjistil výzkum roku 2004. Kůlové jamky (nejméně 309) vytvářely v jižní části plochy na některých místech řady, které mohou odpovídat typu obytných konstrukcí. S tím úzce souvisí poloha a orientace obilních sil (obj. 70/04, 81/04, 60/04, 144/04, 71/04, 232/04, 2/04, 3/04, 5/04), která ve východní části plochy vytvářela dvojice, při západním okraji byla izolovaná. Některá z nich dosahovala hloubky přes

...ve starší době železné

Sídliště z mladší doby bronzové na ploše výzkumu roku 2004 pravděpodobně v následujícím období pře-
vrstvilo žárové pohřebiště ze starší

doby železné. Jeho existenci dokládají mělké objekty rozptýlené v jižní části zkoumané plochy, z nichž se podařilo zachytit spodní části (44/04, 172/04, 178/04, 69/04, 13/04, 189/04, 47/04, 183/04). Ty obsahují ve vztahu k objemu objektu početné soubory atypické keramiky. Lze s velkou pravděpodobností předpokládat, že mnohé z nich byly již dříve zničeny orbou, protože se nacházely na rozhraní ornice a šterkopiskového podloží. Výjimku tvoří zřejmě komorový hrob obdélníkového půdorysu (18/04), jehož keramický obsah byl sice relativně početný, ale přesto torzovitý.

Pohřební keramika je vzhledem k drobným zlomkům tvarově obtížně rozpoznatelná. Lze však zachytit misky s dovnitř zataženým okrajem, drobné vícenásobné rýžky, pupíky, ouška. Zvláště malovaný střep z hrobu 13/04, s motivem zavěšených trojúhelníků na nádobě halštatského tvaru s odsazeným hrdlem, upomíná na zařazení pohřebiště starší doby železné. Tomu odpovídá i další výzdobný motiv - řada důlků pod okrajem nádoby. Zmíněný malovaný střep upomíná spíše bylanskou kulturu středních Čech než slezskoplatěnickou z Čech severovýchodních.

Mezi tvary sídlištní keramiky lze rozeznat zásobnice nebo zásobnicovitě nádoby, osudí, okřínky (ze sila 81/04 celý tvar okřínku), miskovitě koflíky, květináč. Výzdoba a tvary se vyskytují na většině sídlišť lužické kultury mladší doby bronzové.

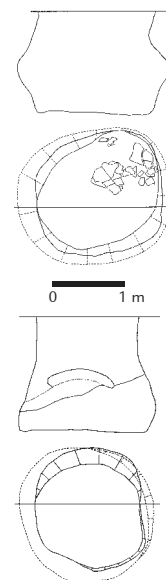
Obdobná sídelní aktivita byla zjištěna na sousední zkoumané ploše již v roce 1998, kdy bylo objeveno výrobní soujámí s pecí, pozůstatky srubové stavby (149) a polozemnice (?) 166. Další jámy lužické kultury byly zachyceny v letech 1996 a jedna v roce 1997.

V oblasti při geografickém rozhraní by to mohlo být přirozené.

Hledáme-li doklady sídliště patřící ke zmíněnému pohřebišti, můžeme ho spatřovat už v objektech slezskoplatěnické kultury se systémy nadzemních kůlových domů zkoumaných v roce 1996. V roce 1997 byl dokonce odkryt palisádový žlab (obr. 12) vymezující část jiného (?) sídliště. V severozápadním rohu byl zřejmě oválný útvar přerušen úzkým vchodem rozděleným dvěma kůly na tři průchody. Na vnitřní straně ohrazení byly odkryty mělké objekty, ve východní části plochy specializované objekty (2 obilná sila, objekt s drtidly na obilí, objekt s blokem mazanice) a západní část plochy byla zřejmě obytná.

■ Obr. 7
Plochy výzkumu v letech 2004 a 2005.

■ Obr. 8
(nahore) Průřez sily z výzkumu v roce 2004 (shora obj. 70/04 a 71/04).

■ Obr. 9
(vlevo) Výzkum obilního sila probíhá často ve stísňených podmínkách.

■ Obr. 10 Koflík staršího stupně únětické kultury z kúlové jamky 174/98.

■ Obr. 12 Koflík lužické kultury z kúlové jamky 172/98.

■ Obr. 11 Koflík staršího stupně únětické kultury z kúlové jamky 174/98.

■ Obr. 14 (vpravo) Schéma plochy výzkumu v roce 1997.

Druh kosti	Tur domácí	Prase domácí	Ovce/koza domácí
lebky			
násadce na rohy			
parohy			
horní čelisti	1/1		
dolní čelisti	1/1		
zuby	2/1	1/1	2/2
obratle			1/1
žebra			
lopatky			
pažní kosti			
loketní kosti			
vřetení kosti			
zápěstní kosti			
záprstní kosti			
prstní články			
pánve			
stehenní kosti	2/1		2/2
holenní kosti			
lýtkové kosti			
zánártní kosti			1/1
nártní kosti			
metapodia			
sezamové kůstky			
česky			
neidentifikovatelné zlomky			45

■ Tab. 1 Četnost nálezů jednotlivých částí kostry u jednotlivých druhů/minimální počet jedinců, lokalita Obědovice, plocha 2004.

Druh	Počet určených kostí	% určených kostí	počet jedinců	% počtů jedinců
Tur domácí	6	46,2	1	25
Prase domácí	1	7,7	1	25
Ovce/koza	6	46,2	2	50
Celkem	13	100	4	100

■ Tab. 2 Četnost jednotlivých druhů domácích zvířat, lokalita Obědovice, plocha 2004.

Stáří	Tur domácí	Prase domácí	Ovce/koza domácí
0-3 měsíce			
3-6 měsíců			
9-12 měsíců			
10-18 měsíců			
1-2 roky			
1,5-3,5 roku	1		1
více než 2 roky		1	1
více než 3 roky			

■ Tab. 3 Minimální počet jedinců domácích zvířat a jejich věková struktura z lokality Obědovice, plocha 2004.

Zde bylo v blízkosti palisády objeveno torzo zásobní nádoby a kúlová nadzemní stavba, dvě další se nacházely v ploše. Také v roce 1998 byly v jižní části zkoumané plochy objeveny 2 zásobní jámy, zemnice (187) a ještě hlubší palisádový žlab, který protínala šikmo linie kúlových jam dalšího ohrazení.

Přírodovědné analýzy

Významnou část poznání tvoří analýzy zvířecích kostí, uhlíků dřev a datování ¹⁴C uhlíků ze čtyř obilních sil.

Radiokarbonovou analýzu metodou AMS provedla laboratoř na univerzitě v Poznani. Podle komentáře archeologa Jaromíra Beneše všechny čtyři vzorky uhlíků ze zánikových výplní objektů spadají víceméně do jednoho období a to do starší fáze mladší doby bronzové, tedy zhruba do 13. stol. př. n. l. Současnost sil 70 a 71 byla jasně prokázána. Stejně tak izolované silo 232 patří do období počátků mladší doby bronzové, podobně jako objekt 81. Z archeologického hlediska se dá říci, že uhlíky mají identické datování.

Obj. 70: silo 2985±30BP

Obj. 71: silo 2985±35BP

Obj. 81: silo 3045±30BP

Obj. 232: silo 3075±30BP

Podle paleobotanika Jana Nováka lze počet (605) určených uhlíků -jedinců již velikostně považovat za reprezentativní vzorek, který dovozuje vytvoření základní představu o skladbě a využití dřev na zkoumané lokalitě. Celkem bylo pro plochu zkoumanou v roce 2004 zaznamenáno 8 druhů dřevin. Výrazné je silné zastoupení dubu (*Quercus*), což je charakteristický znak sídlišť českých nížin a pahorkatin. Dalším nápadným prvkem souboru je habr obecný (*Carpinus betulus*), což zcela odpovídá představám o druhovém složení lesů těchto nadmořských výšek. Zajímavý je i výskyt borovice (v tomto případě jde o borovici lesní - *Pinus sylvestris* Mill.) soustředěný pouze do několika objektů. Buk (*Fagus sylvatica* L.) naopak při intenzivní lesní pastvě či častému mýcení mizí. Bříza (*Betula*) byla nalezena v 11 určeních tj. v 2 %. Další, ale pouze vzác-

■ Obr. 13 Okřínek ze sila 81/04 a hliněný přeslen (?).

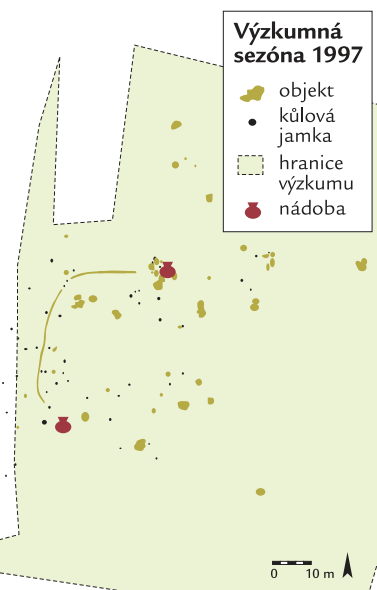

ně zastoupenou dřevinou, byl jilm (*Ulmus*), javor (*Acer*) a *Pomoidae* s. l. (graf 1).

Charakter okolní lesní vegetace si lze tedy představit jako poměrně intenzivně využívané pařeziny s dominancí dubu a hojného zastoupení habru.

Zvířecí kosti byly nalezeny ve 12 objektech lužické kultury zkoumaných v roce 2004. Podle paleozoologičky Miriam Nývltové Fišákové byly identifikovány 3 nebo 4 druhy domácích zvířat: tur domácí (*Bos primigenius* f. *domestica*), prase domácí (*Sus scrofa* f. *domestica*), ovce/koza domácí (*Ovis ammon* f. *aries*/*Capra aegagrus* f. *hircus*), dalších 45 zlomků kostí bylo neidentifikovatelných.

Podle počtu určených kostí je nejhojnějším zvířetem ovce/koza domácí a tur domácí, pak následuje prase domácí. Podle počtu jedinců jsou nejčastějšími zvířaty ovce/koza

■ Graf 1 Zastoupení dřevin na lokalitě.

domácí a tur domácí, dále následuje prase domácí. Z tura domácího jsou zachovány kosti lebky, zuby a 2 stehenní kosti. U ovce/kozy domácí jsou zachovány zuby, obratle, stehenní kost a patní kost. Z prasete se zachoval pouze řezák.

Ze zjištěných dat lze vyvodit, že všechna zvířata zemřela v pohlavní dospělosti, nejhojnější pozůstatky patří zvířatům, která byla chována na maso (prase domácí), pro maso i mléko (tur domácí) i zvířatům chovaným jak pro maso, tak pro mléko a vlnu (ovce/koza). Zvířata pro maso byla usmrcena převážně v jatečním věku. Podle stupně zachování a poškození lze soudit, že se jedná o kuchyňský a nepotřebný materiál. Spektrum chovaných druhů odpovídá skladbě chovaných domácích zvířat v tomto období.

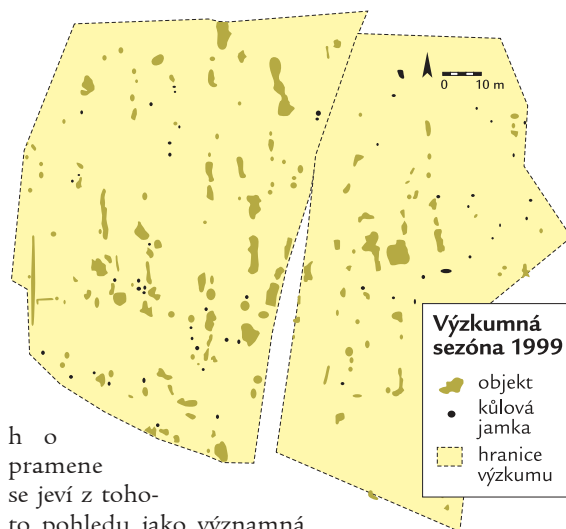
Význam lokality

O co bychom přišli, kdyby neproběhl archeologický výzkum v pískovně Obědovice? Především žádný jiný druh archeologické terénní aktivity (povrchový sběr, kontrolovaný průkop inženýrských sítí nebo stavba domku) by nedoložil způsoby sídlení na návrší. Zkrátka bez odkryté plochy bychom neměli půdorys

situaci jako je rozptýlená neolitic-ká osada nebo příkop obklopující osadu starší doby železné. Jistě by nebyly nalezeny skromné pozůstatky osídlení z pozdní doby kamenné s výskytem objektů kultury doložené jinak ve východních Čechách jen z povrchových sběrů.

Stupeň dochování, nebo spíše nedochování, pohřebiště z období žáro-vých popelnicových polí potvrzuje již dříve předpovídanou pesimisticky vyznívající tezi o špatném uchování těchto památek v současné krajině. I záchrana posledních zbytků tohoto typu archeologického pramene se pak jeví z tohoto pohledu jako významná.

Mnohé archeologické kultury i po výzkumu zůstaly známy jen z povrchových sběrů. Například slezskoplatěnická kultura starší doby železné na ploše roku 1995 nebo keramika mladší doby hradištní z raného středověku. To dokládá, že objekty z této doby byly zničeny erozí a pozdější novodobou zemědělskou činností (orbou) nebo šlo o dávné aktivity člověka bez hlubších zásahů v terénu. Co z toho plyne? Výzkum na lokalitě pískovny Obědovice prokázal rozsah zničení archeologických památek, jejichž zbytky již zůstaly uchovány pouze v ornici. I záchrana posledních zbytků tohoto typu archeologické

h o pramene se jeví z tohoto pohledu jako významná. V budoucnu by se totiž mohlo stát, že i archeologie by tyto prostory považovala za v minulosti neosídlená místa. Například nejbližší nálezy únětické kultury starší doby bronzové jsou známy až z Horního Přímu a Chlumce nad Cidlinou.

■ Obr. 15 Schéma plochy výzkumu v roce 1999.

■ Obr. 16 Střepy malované nádoby z hrobu 13/04 ze starší doby železné.

■ Obr. 17 V sídlištních vrstvách volí archeolog často výzkum ve čtvrcích.